

УГОЛОВНОЕ ПРАВО И УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС

ӘОЖ 343.3/.7

DOI: 10.54649/2077-9860-2024-3-72-79

Н.Д. Тлешалиев¹

¹ Ph.D, қауымдастырылған профессор,
Каспий қоғамдық университеті
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.
E-mail: nurlan.tleshaliev@mail.ru

Рахат Қайратұлы²

²Каспий қоғамдық университеті
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы

ДІНИ ЭКСТРЕМИЗМ СИПАТТАҒЫ МАТЕРИАЛДАРДЫ АНЫҚТАУ, АЛДЫН АЛУ, ЖОЛЫН КЕСУ

Аңдатпа

Бұл мақала діни экстремизм материалдарын анықтау, алдын алу және жолын кесу мәселелерін қарастыруға арналған. Экстремистік материалдарды таратудың негізгі нысандары мен әдістері, олардың қоғам мен жастарға тигізетін әсері қарастырылған. Автор діни экстремизммен күресуге бағытталған заңнамалық шараларды, сондай-ақ экстремистік идеялардың таралуын болдырмаудағы құқық қорғау органдарының рөлін талдайды. Отандық тәжірибеге, сондай-ақ діни экстремизмді алдын алудың заманауи тәсілдеріне ерекше назар аударылады.

Түйінді сөздер: экстремизм, экстремизмге қарсы іс-қимыл, қылмыстар, экстремизмді қаржыландыру, экстремизмнің профилактикасы, экстремистік әрекеттер, экстремистік материалдар, экстремистік ұйым.

Н.Д.Тлешалиев¹

¹ PhD, ассоциированный профессор,
Каспийский общественный университет,
Республика Казахстан, г. Алматы
E-mail: nurlan.tleshaliev@mail.ru

Рахат Қайратұлы²

²Каспийский общественный университет,
Республика Казахстан, г. Алматы

ВЫЯВЛЕНИЕ, ПРОФИЛАКТИКА, ПРЕСЕЧЕНИЕ МАТЕРИАЛОВ РЕЛИГИОЗНОГО ЭКСТРЕМИЗМА

Аннотация

Данная статья посвящена рассмотрению проблем выявления, профилактики и пресечения материалов религиозного экстремизма. Рассматриваются основные формы и методы распространения экстремистских материалов, их влияние на общество и молодежь. Автор анализирует законодательные меры, направленные на борьбу с религиозным экстремизмом, а также роль правоохранительных органов в предотвращении распространения экстремистских идей. Особое

внимание уделено отечественной практике, а также современным подходам к профилактике религиозного экстремизма.

Ключевые слова: экстремизм, противодействие экстремизму, преступления, финансирование экстремизма, профилактика экстремизма, экстремистские действия, экстремистские материалы, экстремистская организация.

N.D. Tleshaliev¹

¹Ph.D, Associate Professor,
Caspian Public University,
Republic of Kazakhstan, Almaty
E-mail: nurlan.tleshaliev@mail.ru

Rakhat Kairatuly²

²Caspian Public University
Republic of Kazakhstan, Almaty

IDENTIFICATION, PREVENTION, SUPPRESSION OF RELIGIOUS EXTREMISM MATERIALS

Аннотация

This article is devoted to the examination of the problems of detection, prevention and suppression of religious extremist materials. The main forms and methods of dissemination of extremist materials, their impact on society and youth are considered. The author analyzes legislative measures aimed at combating religious extremism, as well as the role of law enforcement agencies in preventing the spread of extremist ideas. Particular attention is paid to domestic practice, as well as modern approaches to the prevention of radicalization.

Key words: extremism, counteraction to extremism, crimes, financing of extremism, prevention of extremism, extremist actions, extremist materials, extremist organization.

Қазіргі кезеңде Қазақстанда, бүкіл әлемдегі сияқты, экстремистік қылмыс мемлекеттің өміріне нақты қауіп төндіреді, оның азаматтарының конституциялық құқықтары мен бостандықтарына, қоғамдық қауіпсіздік пен қоғамдық тәртіпке қол сұғады. Экстремистік қылмысты жүзеге асыру тәсілдерінің бірі, оларды жасауға ықпал ететін құрал-ақпарат. Экстремистік бағыттағы қылмыстардың басым көпшілігі ауызша түрде, жазбаша және ауызша мәтіндерді тарату арқылы, сондай-ақ көпшілік алдында сөйлеу арқылы жасалады. Ғалымдардың пікірінше, ақпараттық дәуірде экстремизмнің ауызша көріністері (белгілі бір идеялардың таралуы) "дәстүрліден" кем емес, көбінесе әлеуметтік қауіпті құқық бұзушылықтар болып табылады. Адам сөйлеуінің сиқырлы күші белгілі, ол тек аргумент пен пікірталас жасау қабілетінен ғана емес, сонымен бірге насихаттаудан, басқа адамдардың іс-әрекеттерін басқарудан, жаппай қырып-жоятын қарудың бір түрі бола отырып, үлкен әлеуметтік сілкіністерге әкеледі.

Тәуелсіздіктерін сақтап қалуды ойлаған жас республикалар ендігі жерде діни фунда-

ментализм, экстремизмнің алдын алу, олармен күресуге баса көңіл бөліп, қажетті іс-шараларды қолға алды. Ол іс-шаралар тиісті заң қабылдаумен ғана шектеліп қалмай, олармен күресудің жолдарын ғылыми-теориялық негізде іздестірумен де сипатталды.

Әбсаттар Қажы Дербісәлі пікірінше, экстремизм тақырыбы, әсіресе діни экстремизм тақырыбы, жан-жақты, әрі терең зерттеулерді қажет етіп отырған көкейтесті проблемалардың бірі деп есептелді. Сол қажеттілікпен тікелей сабақтас біздің бұл зерттеу жұмысымызды экстремизм құбылысының діни негіздегі түріне анықтама беріп, өзіндік ерекшеліктері мен қоғамдық-саяси өмірде көрініс беретін дау-жанжал жағдайларда, тоқырау кезеңдерде алатын орны мен атқаратын рөлін және т.б. жақтары жайындағы үлкен ғылыми-зерттеу жұмыстар жолындағы әрекеттердің бірі деп қабылдаған жөн. Яғни біз жасаған тұжырымдар мен қорытындылардың келешекте мамандар тарапынан, аталмыш құбылыс сипатын анықтауға арналған зерттеу жұмыстарында талқыға түсері әбден мүмкін деп ойлаймыз [1, 26 б.].

Н.Ж. Байтенова пікірінше, Қазақстанда экстремизм, соның ішінде діни экстремизм құбылысына деген басты назар ТМДаумағында, дәлірек айтқанда, Қауқаз бен Орталық Азия, Тәжікстандағы діни негізде орын алған қанды оқиғалармен және жаңа деструктивті діндердің жағымсыз әрекеттерімен тікелей байланысты болды. Өйткені діни жанданыстар сол уақытта біздің елімізде де ерекше қарқынмен жүріп жатты. Қоғам мүшелері ендігі жерде дінсіздер мен діндарларға ашық бөліне бастады. Республикада бұрыннан бар діндер мен келімсек жаңа діндер өздеріне жақтастар тартуда жасырын бәсекелестікке түсті. Бұлардың алдыңғыларының ішінде ислам, христиандықтың екі басты тармағын, иудаизмді бұдан былай дәстүрлі діндер қатарына жатқызу, елдегі бұрыннан бар секталар мен ағымдарды, жаңадан келіп жатқан өзге діни номинацияларды дәстүрлі емес деп атау әдетке айналды. Осылардың ішінде дәстүрлі еместердің белсенділіктері ерекше байқалды. Бұл дәстүрлі діндер басшыларының наразылығын тудырып, айыптауларына тап болды. Дәстүрлі емес діндердің таралуы мен белсенділік көрсетулерін қазақстандық дәстүрлі діндер талаптарына сай тоқтату мүмкін емес еді. Өйткені ол жалпы қабылданған демократия өлшемдеріне сай келмеді. Болса да, жаңа діндердің белсенділігі ел өмірінде биліктен бастап қарапайым халықтың да назарынан тыс қалмады[2, 46 б.].

Н.Назарбаев пікірінше, діни бірлестіктердің әлеуметтік белсенділігінің артуы, кейбір жағдайларда, бүгінгі дін басыларының әр түрлі сипаттағы саяси әрекет-шараларға қатысып жүруімен де байқалады (Рухани ынтымақтастық конгресі, Қазақстан халықтары ассамблеясы, діни бірлестіктер жөніндегі заңға өзгерістер мен түзетулер енгізу жұмыстарына қатынасулары және т.т.). Ондай шаралардың кейбірі қазіргі қалыптасқан тәртіпке наразылық білдірумен сипатталса, көп жағдайда олар мемлекеттің бейбіт бағыты мен елде тыныштықты, ауыз бірлікті сақтау жолындағы т.б. ынта-ұмтылыстарын қолдауға бағытталған. Жалпы, республикадағы түрлі діни конфессиялар жақтастарының басым көпшілігі әр түрлі діндердің қатар өмір сүру мәселесінде толеранттық танытып, мемлекеттің бүгінгі жүргізіп отырған саясатына түсіністікпен қарайды десек, қателеспейміз[3, 73 б.].

Экстремистік материалдар – экстремистік әрекеттердің белгілерін және (немесе) оны

жүзеге асыруға шақыруды қамтитын не оларды жасау қажеттігін негіздейтін немесе ақтайтын кез келген ақпараттық материалдар[4].

И.Ш.Шәмшіұлы, М.Дәкенов, Д.Дәуіт, Н.Күнхожаев ойларында, Қазақстандағы қазіргі діни ахуал дәл осылай сипатталғанымен, ортаазиялық көлемде ол біршама тұрақсыздық танытып отыр. Оған басты себеп – ислам фундаментализмінің, әсіресе ислам діни экстремизмінің таралу қаупі. Әрине, экстремизм жаңа дәстүрлі емес діндер тарапынан да көрініс беруі әбден мүмкін. Олардың ішінде кейбірін бекерге деструктивті діндер деп атамаған болар. Діни ілімдері мен діни ғибадаттарында адамгершілікке тәрбиелеу мен рахымшылыққа шақыру сияқты дәстүрлі діндерге тән жақсылыққа уағыздаудан гөрі, олардың басым көпшілігі харизматикалық басшыға бағынып, соның ілімін дәріптеуге, өмірге соның көзқарасымен қарауға және қоғамнан бөлектенуге шақырады. Олардың сана-сезімдері ақырғы заман идеяларымен шектелген. Жаңа діндер өздеріне жаңа мүшелерді тартып қана қоймай, олардың ақыл-ойын қадағалап, бағыттап отырады деген де пікір жоқ емес[5, 23 б.].

Мысалы, Талдықорған қалалық сотының шешіміне сәйкес, өтініш беруші Алматы облысының прокуроры мемлекет мүддесі үшін діни мазмұндағы экстремистік материалдарды тануды, сондай-ақ терроризмді насихаттауды жүзеге асырды деген күдік бойынша Алматы облысы бойынша ҰҚҚД өткізген арнайы жедел-іздістіру іс-шаралары барысында өз талаптарын дәлелдей отырып, оларды Қазақстан Республикасының аумағына әкелуге, басып шығаруға және таратуға тыйым салуды сұрай отырып сотқа жүгінді.

Сот сараптамасының қорытындысына сәйкес, саясаттану зерттеуі "шахидизм" идеяларының эксклюзивтілігін насихаттаудың бар екендігін анықтады, "жиһадты" қолдану контекстінде терроризм мен экстремизмді насихаттау деп бір жақты түсініледі;

Ұлттық, діниараздықты, алауыздықты қоздыруға бағытталған іс-әрекеттер жасауға ынталандыратын сөздер бар.

Дін тану зерттеуі материалдарда жиһад пен діни себептермен жан қиярлықты уағыздайтын идеялар бар екенін анықтады.

Қарулы жиһадты насихаттау бар, ол терроризмді насихаттау және терроризм актісін жасауға шақыру ретінде айқындалады.

Талдықорған қалалық соты Алматы облысы прокурорының өтініші қанағаттандырып, келесі ақпараттық материалдарды экстремистік тану және оларды импорт, жарияланымдар және оларды Қазақстан Республикасының аумағында таратуға тыйым салынады деген шешім шығарды, оларға: «Net Dela Ravnogo Dzhihadu» (Нет дела равного джихаду); «Религия Ибрахи-ма»; «Книга муджахеда»; «Фетва о Джихаде в Чечне шейх Хамуд бин ' Уклаиаш-Шу'абий», «Dzhihaddazhe_kamnyami» (Джихад даже кам-нями); «44 sposobapodderzhatdzhihad» (44 способа поддержать джихад); «Размышление «дурное понимание хадиса Сааба ибн Джас-самы»; Несколько строк из фикха шейх-уль-Ислама ибн Таймийи (Да одарит его Аллах сво-ей широчайшей милостью), выписка из книги «Мавсу ату фикхыбниТаймийя» (Энциклопедия фикха ибн Таймийи, том первый, раздел джихада, составитель: доктор Муххамад Ар-Раввас Аль-Кальяджи); «Шейх Абу Мухаммад Аль-Макдиси: «Я испытываю гордость за Има-рат Кавказ и хочу выразить свою поддержку кавказским муджахидам», «Разрешение вы-плачивать закятмуджахидам Чечни и другим»; «Разрешение выплачивать закятмуджахидам Чечни и другим» из книги «Фатауауаляма аль-Баяд аль-Харам»; «О помощи муджахид-дам» автор Юсуф Губденский (источник интер-нет сайта «www.SeyfuLlah.Tauhid.biz» [6].

Террористік іс-әрекет дегеніміз - терро-ризм идеяларын насихаттау, террористік ма-териалдарды тарату, оның ішінде бұқаралық ақпарат құралдарын немесе телекоммуни-кация желілерін пайдалана отырып тарату, сондай-ақ терроризм актісін жасауға жария түрде шақыру [7].

А.А. Леонтьев ойынша, діни сипаттағы мате-риалдар бір қарағанда, шығармашылық еркіндігі мен діни сенім бостандығы құқықтары мен "қорғалған" сөйлеу туындыла-ры ретінде "жасырын" жасай алатындығына байланысты (діни, көркем, деректі және басқа да сөйлеу туындылары ретінде, мәтінді діни экстремизм белгілерін анықтау үшін зерт-теу кезінде сарапшының бірінші кезектегі міндеті – коммуникативті жағдайды бағалау, онда сөйлеу жұмысы жүзеге асырылады және сөйлеу әрекеті өнімінің дискурсивті-стилистикалық сипатын анықтайды, оның жан-рын анықтайды. Мәтінде жариялылық, журна-листика, әлеуметтік өзектілік болған жағдайда ғана одан әрі сот-сараптамалық зерттеу ұсынылады [8, 83 б.].

В.Г. Кузнецов сөзінше, әлеуметтік шиеленісті, агрессияны және зорлық-зомбылықты тудыратын үгіт-насихат мате-риалдарын халық арасында жаппай тарату мемлекет тарапынан барабар әрекетті талап етеді. Әлеуметтік шиеленістердің дер кезінде және тиімді алдын алу үшін құзырлы органдар тиісті материалдардың жедел және объективті зерттелуіне мүдделі [9, 35 б.].

Осыған байланысты экстремистік бағыттағы алғашқы ақпараттық материал-дарды талдаудың ғылыми негізделген және сыналған әдістемелік негіздерін жасау және енгізу ерекше маңызға ие. Мәтіннің мақсатты бағыттылығының бірден-бір дәлелі оның мазмұны болғандықтан, даулы ақпараттық материалдарды зерттеу сендіру әсерінің риторикалық әдістерін талдау әдістерін жетік меңгерген тіл мамандарының құзыретіне жа-тады. Сот-филологиялық (лингвистикалық) са-раптаманы жүргізу кезінде мәтіннің мазмұны, автордың коммуникативті ниеті, мәтіннің мағыналық бағыты, экстремистік әрекетті және/ немесе үгіт-насихат түріндегі наным-ды сөздің болуы/ болмауы зерттеледі. Нақты экстремистік әрекеттерді жасауға шақыру, экстремистік мәтін жасауда қолданылатын тілдік құралдар және т.б. Экстремистік сөйлеу әрекетіне құқықтық баға беру таратылатын ақпараттың мазмұнына байланысты және бұл ақпараттың мазмұнын бағаламай және хабарламаның мағыналық бағытын белгілемей мүмкін емес [9, 38 б.].

Е. Тілеубергенов ойынша, ұсынылған әдістеменің өзектілігі Қазақстанда алауыздықты қозғау жөніндегі істердің сандық өсуіне; туындаған мәселелерді шешу үшін қажетті арнайы білім түрін дұрыс анықтамауға байланысты қылмыстық процесті жүргізетін органның қателіктеріне; сараптамалық тапсырмалардың дұрыс қойылмауына және сапалы сараптамалық әдістеменің болмауына байланысты [10, 29 б.].

Мысалы, 18.03.13 жылы Павлодар об-лысы бойынша ҰҚҚД-да С.К. Горобченкоға қатысты шаралар қабылдау туралы өтінішпен. Экстремистік сипаттағы мате-риалдарды тарату фактісі бойынша И. М. Куба-рев жүгінді.

Шын мәнінде, Кубарев 2012 жылдың қаңтарында Горобченконың үйіне келіп, оқу үшін «Удар русских богов» кітабын алғанын түсіндірді, оның ішінде экстремизм белгілері бар екенін түсінген оқығаннан кейін, осы

мәселе бойынша ұлттық қауіпсіздік органдарына жүгінуді шештім деп жауап берді.

Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің Сот сараптамаларының 13 ж. №1448 қорытындысына сәйкес В.А. Истарховтың «Удар русских богов» кітабында ұлттық, діни төзімсіздік белгілері бар — діни сезімдерді қорлау, христиан дінінің еврей ұлты тұлғаларының теріс бейнесі мен стереотипін қалыптастыру және нығайту болып табылады есептелген

Көрсетілген мәліметтер ашық ауызша нысанда көрсетіледі, мәтіндердің мазмұнында тікелей белгіленеді және ұлттық, діни араздық, алауыздық белгілері болады.

Тергеуге дейінгі тексеру барысында сұралған С.К. Горобченко ол «Удар русских богов» кітабын 2005 жылы Павлодар қ., 1-ші мамыр көшесі, 32 мекенжайында орналасқан "Алладин" кітап дүкенінен ресми түрде жеке оқу үшін сатып алғанын түсіндірді. 2012 жылдың қаңтарында Горобченко Кубаревке қаржылық дағдарыстың басталуы және осы кітапта оқыған американдық доллардың құлдырауы туралы ақпарат берді. Осыдан кейін ол бұл кітапты Кубаревке жеке оқу үшін берді, бірақ ол бұл кітапты қайтармады, бұл кітаптың экстремистік екендігіне түрткі болды.

Осы іс бойынша, сарапшыға келесі сұрақтар қойылды:

1) зерттеуге ұсынылған кітапта діни экстремизмді насихаттау немесе үгіттеу белгілері бар ма?

2) жарияланым мәтінінде әлеуметтік, ұлттық, рулық, нәсілдік, діни араздық немесе алауыздық белгілері бар ма?

3) материал мәтінінде жасырын, жанама мағына бар ма, егер солай болса, ол нені білдіреді?

4) жарияланым мәтінінде терроризмді насихаттау немесе террористік не экстремистік қызметтің белгілері бар ма?

Сараптама қорытындысына сәйкес, В.А. Истарховтың «Удар русских богов» кітабын экстремистік деп танып, осы кітапты Қазақстан Республикасының аумағына әкелуге, басып шығаруға және таратуға тыйым салынсын деген Павлодар қаласы прокуратурасының бұйрығы шықты [11].

Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігінің Дін істері комитетінің мәліметіне сәйкес, «2022 жылы дін тану сараптамасы 2245 материал бойынша жүргізілді, оның ішінде 418-і Қазақстан Республикасының

аумағында таратуға және пайдалануға тиым салынған, 1576-сы ұсынылған, діни мазмұндағы емес, бүлінген және шетелдік тілде – 251 материал. Әлеуметтік желіде 770-тен астам интернет-ресурстардың мазмұнына талдау жасалды, оның ішінде 275-інде заңсыз сипаттағы материалдар бар екені анықталды» [12].

Қазақстандықтар негізінен діни тақырыптағы ақпаратты интернеттен, атап айтқанда әлеуметтік желілерден (38,5%), Youtube-арналардан (23, 8%), онлайн жаңалықтар сайттарынан (23, 4%) және мессенджерлерден (17,1%) алады. Бұл тұрғыда интернет-ресурстар діни саладағы әр түрлі нанымдар, әдет-ғұрыптар, тарих және заманауи оқиғалар туралы ақпаратқа ыңғайлы және кең қолжетімділікті қамтамасыз етеді. Дегенмен, манипуляция, радикалдандыру, деструктивті материалдарды тарату және т. б. сияқты виртуалды кеңістіктің заманауи сын-қатерлері мен тәуекелдерін ескеру маңызды [12].

Діни экстремистердің практикалық әрекеттерінде террорлық актілерді пайдалануы, міндетті түрде белгілі біреудің өмірін қиюға немесе оған зиян келтіру мақсатында қолданбай, адамдарға психологиялық жағынан әсер етіп, қоғам арасында үрей, қорқыныш туғызу үшін де қолданылады. Сөйтіп өздерінің саяси талаптарын орындатуға тырысады. Жалпы терроризм себептері, арнаулы оқулықтарда, саяси сипатта болуы міндетті емес деп көрсетіледі.

Ислам экстремизмінің қауіптілігі оның араб-мұсылман елдеріндегі белсенді топтары болып саналатын «Хизболлах», «Хамас», «Мұсылман бауырластарының» көпшілік солшыл топтары, «Көк бөрілер» («Серые волки») т.б. халықаралық террорлық ұйымдарының өз ықпалын сыртқа таратуға ұмтылатындығымен де ерекшеленеді.

Дегенмен, террор немесе терроризм әдістері экстремистік көзқарастар мен белсенділіктердің барлығына бірдей тән емес деген пікірлер кездеседі. Мұндай пікірді ұстанушылардың пайымдауынша, экстремистік топтардың белсенділіктеріне баға беру үшін алдымен олардың идеологияларының негізіне назар аударған дұрыс. Өйткені соның негізінде олардың көзқарастарын экстремизмге қатысты категориялар жүйесінде немесе терроризмге қатысты категориялар жүйесі бойынша қарастырудың тиімділігі келіп шықпақ.

Мысалы Тараз қалалық сотының шешімін қарастыратын болсақ, Жамбыл облысы Та-

раз калалық №2 сотының 2023 жылғы 2 акпандағы үкімімен К.А.Қуантаев Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 174 бабының 1 бөлігімен кінәлі деп танылып 2 жыл мерзімге бас бостандығынан шектеу жазасы тағайындалған.

К.А.Қуантаев ұялы телефоны арқылы «В Контакте» әлеуметтік желісінде «Канат Абу Зайнап» лақапатымен тіркеліп, басқа пайдаланушыларға ашық қолжеткілікте болған паракшасында діни алауыздықты насихаттайтын аудио жазбаларды жариялап, таратқан.

Тараз қалалық прокуратурасының арызында көрсетілген мән-жайларды ескере отырып, Тараз қалалық соты арызда көрсетілген акпараттық материалдарды экстремистік сипатта деп танып, әлеуметтік желілерде таратылуына тыйым салу туралы арызы қанағаттандырылсын деген шешім шығарды.

Келесі аудио жазба түрдегі ақпараттық материалдар экстремистік деп танылсын:

1) «Дилмурат абу Мұхаммад - Озден тек Абу Ханифа мазхабымыз деп айтатындар» субхана та аляолардан сезалған» сөздермен басталып «Содан кейін Аллаһ субхана та аляның түседі саған...» деген сөздермен аяқталатын, шамамен 11:30-17:45 уақыт аралығында;

2) «Абдуррохим Башпаев - Нам мұсылманам повелено ревновать своих жен» атты («...У казахов, такого много противоречия.» деген сөздермен басталып «Сейчас это может быть подлый атеист, который вообще не верит в бога. Называет себя казахом. Вообще.» деген сөздермен аяқталады, 04:00 - 4:30 уақыт аралығында;

3) «Дилмурат абу Мұхаммад - Бидагатка ер қалай жек қорекпіз» атты («...Бидагатка ергендерді қалай жек деген сөздермен басталып «Оның мәміле қылғанда еврейлер немесе христиандар сияқты мәміле қылмайды» деген сөздермен аяқталады, уақыт аралығында;

4) «Абдуррахим Абу Ибрахим Башпаев - МАТРУДИТЫ, АШАРИТЫ И ИМ» атты («Некоторые сектанты, которые отрицают некоторые качества и атрибуты Всевышнего Аллаха и говорят, что Аллаха неопишуют этими качествами, что под этими качествами подразумевается то-то и то-то, их надо понимать так-то и так-то это аль матурудия, аль ашария и им подобные сектанты.» деген сөздермен басталып «Может быть они объяснят — ты не поймешь, он сам не поймет в чем 4 вопрос...» деген сөздермен аяқталады, 0:00-01:44 уақытар алығында;

5) «Абдуррахимабу Ибрахим - Краткое разъяснение заблуждения убеждений секты аль-мат» атты («Ну, как говорится, ахльбидъауа долям, как Аллах сказал в Коране, они ищут иносказательное, чтобы отменить ясное» деген сөздермен басталып «Им легче напугать, эмоционально возбудить, а чтобы адекватно что-то говорить - нет...» деген сөздермен аяқталады, 05 - 11:10 уақыт аралығында;

6) «Абдуррахимабу Ибрахим - Аллах создал нас, дал нам средства к существованию» атты («„Всевышний Аллах создал нас, даровал нам удел, не предоставил нас самих себе.» деген сөздермен басталып «Значит, кто ослушается Пророка в этом вопросе, попадет в огонь. В этом вопросе шутить нельзя» деген сөздермен аяқталады, 2:30-4:00 және 10:50-12:07 уақыт аралығында, деген сөздермен аяқталатын аудиожазбалар түрінде акпараттық материалдарды экстремистік деп танылсын.

Аталған ақпараттарды Қазақстан Республикасының аумағында қолданылуын, онда басып шығарылуына, әзірленуіне және (немесе) таратылуына, оның түрінде Интернет қазақстандық сегментінде жұмыс интернет-ресурстарда, басқа да бұқаралық акпарат құралдарында, телекоммуникация желісінде, әлеуметтік желілерде, мессенджерлер мен бейнехостингтерде, сондай-ақ ақпараттық материалдар арқылы таратылуына тыйым салынсын [13].

Біздің ойымызша, дін танушы (теолог, мәдениет танушы, философ) зерттелетін материалдардың нақты мазмұнының дұрыстығы мен объективтілігін, олардың дін тану ғылымының ұғымдық аппараты мен деректеріне және діни ілімдерге сәйкестігін бағалауға жәрдемдесу үшін тартылуы мүмкін, яғни дін танушының қатысуы консультативтік (анықтамалық) сипатта болады, дін танушы діни сипаттағы материалдарға сот сараптамасын жүргізуге қатыспауы тиіс немесе маман ретінде тартылуы мүмкін.

К.И. Бринев пікірінше, сарапшы-лингвист, қажет болған жағдайда дін танушы маманның түсіндірмелерімен танысуға, оған қосымша материалдар беруге туралы өтінішпен жүгінуге құқылы. Сонымен қатар, сарапшы экстремистік-террористік бағыттағы діни сипаттағы материалдардың сот сараптамасының субъектісі ретінде дін тану саласында базалық білімге ие болуы тиіс екенін атап өту қажет деп санаймыз [144, 135 б.].

Кейбір ғалымдар мен практиктер экстремистік материалдарға жан-жақты психологиялық-лингвистикалық сараптама жүргізу қажеттілігін негіздейді, психологты тарту хабарламаның семантикалық бағытын және оның аудиторияға әсерін анықтау үшін қажет деп санайды.

Біздің ойымызша, психологты діни сипаттағы материалдарға сот сараптамасын жүргізуге тарту артық, өйткені сөйлеу қызметі өнімінің семантикалық бағытын анықтау лингвистердің құзыретіне жатады. Психология – бұл адамның психикасы мен психикалық қызметі туралы ғылым, ал сот-психологиялық сараптаманың мәні-адамның психикалық қызметінің барысы мен құрылымының заңдылықтарын, оның объективті шындықты бейнелеу заңдылықтарын белгілеу.

Осылайша, заң шығарушының ауызша діни экстремизмнің көрінісіне нбайланысты құбылыстарды сипаттауға бірыңғай көзқарастың жоқтығы анық, бірақ тұжырымдамалық аппаратты біріздендіру мәселесі жеке зерттеудің тақырыбы болып табылады. Сонымен бірге, сөйлеу әрекеті арқылы жүзеге асырылатын экстремистік әрекеттерді сипаттайтын белгілерді және, тиісінше, экстремистік материалдарды сөйлеу әрекетінің өнімі ретінде жалпылау діни сипаттағы материалдарды сот сараптамасының міндеттерін, "экстремистік" сөйлеу әрекеттеріне сәйкес келетін және сот-сараптамалық зерттеу шеңберінде белгіленуге жататын нақты криминалистикалық диагностикалық кешендерді анықтауға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған қайнар көздерінің тізімі:

1. Әбсаттар Қажы Дербісәлі. Қазақстанның мешіттері мен медреселері. – Алматы, 2009. – 496 б.
2. Байтенова Н.Ж. Дін тану негіздері. – Алматы, 2006. – 356 б.
3. Нұрсұлтан Назарбаев. Сыңдарлы он жыл. – Алматы, 2003. – 71-108 бб.
4. Экстремизмге қарсы іс-қимыл туралы Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 18 ақпандағы N 31 Заңы.
5. Шәмшіұлы И.Ш., Дәкенов М., Дәуіт Д., Күнхожаев Н.Әлеуметтану. – Алматы, 1999. – 227 б.
6. Талдықорған қалалық соты шешімі. № 2-215\13 Талдықорған қаласы 2013 жыл.
7. Терроризмге қарсы іс-қимыл туралы Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 13 шілдедегі N 416-І Заңы.
8. Леонтьев, А.А. Прикладная психоллингвистика речевого общения и массовой коммуникации / А. А. Леонтьев; под ред. А. С. Маркосян, Д. А. Леонтьева, Ю. А. Сорокина. – М.: Смысл, 2008. – 272 с.
9. Кузнецов, В. Г. Герменевтика и гуманитарное познание / В. Г. Кузнецов. – М.: Изд-во МГУ, 1991. – 192 с.
10. Тілеубергенов Е. Криминалистикалық сараптамаларда шешілетін сұрақтар. Алматы: ДӘНЕКЕР, 2003. – 122 б.
11. Павлодар қалалық прокуратурасының № 2-1313-06226 бұйрығы.
12. Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігінің дін істер комитетенің мәліметі 2023 жыл. <https://www.gov.kz/memleket>
13. Жамбыл облысы Тараз қалалық сотының № 3110-23-00-2/5654 Шешімі. 04.01.2024 жыл.
14. Бринев К.И. Теоретическая лингвистика и судебная лингвистическая экспертиза / К. И. Бринев. – Барнаул: АлтГПА, 2009. – 252 с.

References:

1. Әbsattar Qazhy Derbisәli. Qazaqstannuң meshitteri men medreseleri. – Almaty, 2009. – 496 b.
2. Baytenova N.Zh. Din tanu negizderi. – Almaty, 2006. – 356 b.
3. Nұrsұлtan Nazarbayev. Syndarly on zhyl. – Almaty, 2003. – 71-108 bb.
4. Ekstremizmge qarсы is-qimyl turaly Qazaqstan Respublikasynuң 2005 zhylғы 18 aқpandaғы N 31 Zaңy.
5. Shәmshіұly I.Sh., Dәkenov M., Dәuit D., Kүnkhohzhayev N.Әleumettanu. – Almaty, 1999. – 227 b.
6. Taldyқorған қалалық sotу sheshimi. № 2-215\13 Taldyқorған қаласы 2013 zhyl.

7. Terrorizmge қарсы іс-қимыл туралы Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 13 шілдедегі N 416-І Заңы.
8. Leontyev, A.A. Prikladnaya psikholingvistika rechevogo obshcheniya i massovoy kommunikatsii / A. A. Leontyev; pod red. A. S. Markosyan, D. A. Leontyeva, Yu. A. Sorokina. – M.: Smysl, 2008. – 272 s.
9. Kuznetsov, V. G. Germenevtika i gumanitarnoye poznanіye / V. G. Kuznetsov. – M.: Izd-vo MGU, 1991. – 192 s.
10. Tileubergenov Ye. Kriminalistikalyқ saraptamalarda sheshiletin sұraqtar. Almaty: DӘNEKER, 2003. – 122 b.
11. Pavlodar қалалық prokuraturasының № 2-1313-06226 бұйрығы.
12. Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігінің дін істер комитетінің мәліметі 2023 жыл. <https://www.gov.kz/memleket>
13. Zhambyl oblysy Taraz қалалық сотының № 3110-23-00-2/5654 Sheshimi. 04.01.2024 жыл.
14. Brinev K.I. Teoreticheskaya lingvistika i sudebnaya lingvisticheskaya ekspertiza / K. I. Brinev. – Barnaul: AltGPA, 2009. – 252 s.